

عوامل موثر در گرایش نوجوانان به اعتیاد

حمیدرضا صمدی فرد

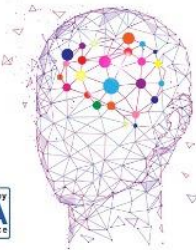
دکترای تخصصی روانشناسی، آموزش و پرورش استان اردبیل.

(hirsamadifard@ymail.com)

چکیده

نوجوانان به دلیل داشتن ویژگی‌هایی چون استقلال طلبی و کنجکاوی، هیجان‌خواهی، پیروی از همسالان و بی‌اعتمادی به قدرت والدین، بیشتر در معرض خطر مصرف مواد بوده و هدف اصلی توزیع کنندگان این مواد هستند. طبق برآوردهای ستاد مبارزه با مواد مخدر در سال‌های اخیر تعداد معتادان بیش از سه میلیون نفر گزارش شده است. این خطر حتی مدارس و نظام آموزشی ما را نیز تهدید می‌کند. از این‌رو آنچه به نظر ضروری می‌آید، تلاش جهت ایمن‌سازی نظام آموزشی است. بر اساس نتایج تحقیقات مصرف مواد مخدر در نوجوانان، آسیب‌های جسمی و روان‌شناختی، بالارفتن احتمال خودکشی، افزایش فعالیت‌های جنسی، توقف یا اختلال در رشد هیجانی، اجتماعی و اخلاقی، مشکلات رفتاری، اختلالاتی در کارکرد حرکتی و افت تحصیلی مشهود را در پی دارد.

کلمات کلیدی: اعتیاد، نوجوانان.

مقدمه

اعتیاد عبارت است از یک پدیده زیستی که به موجود زنده این امکان را می‌دهد که خود را به تدریج با بعضی مواد سمی سازش دهد و مصرف روزمره مقادیری از این مواد را که برای موجود زنده دیگر از همان گروه کشنده است را تحمل کند. از نظر فیزیولوژیست‌ها^۱ اعتیاد عبارت است از حالتی که استعمال متوالی یا متناوب ماده مخدر در فرد ایجاد می‌شود. با استعمال مواد مخدر تحریک‌پذیری سلول‌های عصبی و دستگاه عصبی افزوده شده و در نتیجه داروی بیشتری لازم است که آن را به حالت تعادل برگرداند.

همچنین اعتیاد را می‌توان حالتی دانست که در نتیجه استعمال داروی مخدر به شخص دست می‌دهد و موجب می‌شود که خویش‌داری شخص از میان برود و زیاده‌روی استعمال در آن‌ها به حدی برسد که به حال شخص و اجتماع مضر باشد. معتاد عبارت است از شخصی که در نتیجه استعمال متمادی، دارو در بدن وی حالت مقاومت اکتسابی ایجاد شده و استعمال مکرر آن موجب کاسته شدن تدریجی اثرات آن می‌گردد. بنابراین پس از مدتی تشخیص مقادیر بیشتری از دارو را می‌تواند بدون بروز ناراحتی تحمل کند و در صورتی که دارو به بدن او نرسد اختلالات روانی و فیزیکی موسوم به سندرم محرومیت حاصل می‌شود.

به لحاظ اثرگذاری محیط‌های آموزشی در تربیت و تکوین شخصیت نوجوانان و با توجه به این که اغلب گروه‌های همسالان نیز در میان آن‌ها شکل می‌گیرند، محیط آموزشی پس از خانواده، مقام والایی دارد. از این‌رو هرگونه نابسامانی در چنین محیطی خطر شکل‌گیری گروه‌های آسیب‌پذیر در میان نوجوانان را افزایش می‌دهد که طی آن اعضای این گروه‌ها، انواع جرائم و انحرافات را از یکدیگر یاد می‌گیرند و به آن مبادرت می‌ورزند که از جمله آن‌ها می‌توان اعتیاد به مواد مخدر را نام برد. اگر اولیای مدرسه، شناخت کافی از علل و عوامل مؤثر در گرایش نوجوانان به سوی مصرف مواد مخدر را نداشته باشند و آموزش لازم در جهت شناسایی افرادی که در معرض خطر قرار دارند را کسب نکرده باشند و نسبت به رفتارهایی که نشان‌دهنده مصرف مواد مخدر است حساس نباشند، ممکن است واکنش‌هایی نشان دهند که باعث سوق دادن بیشتر فرد به سوی مصرف مواد مخدر شود. از این‌رو ضروری است که مشاوران، در زمینه اعتیاد، آموزش‌های کافی ببینند تا بتوانند نوجوانانی که یا در معرض خطر اعتیاد قرار دارند یا مواد مخدر مصرف می‌کنند را به موقع شناسایی کرده و نسبت به پیشگیری از بروز اعتیاد و یا درمان آن، اقدامات لازم را انجام دهند.

در مدارس ما، دانش‌آموزان متناسب با وضعیت اقتصادی و منطقه جغرافیایی خود، به مواد مخدر مختلفی روی می‌آورند. برای مثال دانش‌آموزان مناطق شمال شهر تهران که تا حدودی مرفه هستند، به موادی مانند اکس و ماری‌جوانا روی می‌آورند و دانش‌آموزان جنوبی شهر تهران بیشتر سیگار، تریاک و... مصرف می‌کنند که هزینه کمتری به آن اختصاص می‌دهند.

در خانواده‌های مرفه، جوانان به علت کمبود فعالیت‌های بدنی، یکنواختی زندگی و تنوع‌طلبی، معمولاً به سوی مواد مخدر کشیده می‌شوند. در طبقات پایین جامعه، محرومیت‌ها، شکست‌ها و ناکامی‌ها از علل گرایش به مواد مخدر هستند و در طبقه متوسط، وجود اختلافات خانوادگی و دوستان ناباب نقش مهمی در این زمینه ایفا می‌کند. در این شرایط مهمترین نهاد، آموزش و پرورش است که در آگاه‌سازی دانش‌آموزان در خصوص اثرات منفی مواد مخدر، فراهم ساختن برنامه‌های متنوع برای اوقات فراغت، ایجاد فرصت‌های شغلی و اطلاع‌رسانی به خانواده‌ها نقش مهمی ایفا می‌کند.

در جهان امروز مصرف مواد مخدر به مثابه یک تراژدی غم‌انگیز ابعاد زیستی، روانی، اجتماعی و معنوی^۲ زندگی بسیاری از انسان‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. مسئله اعتیاد، معضلی است که دامن گیر اکثریت قریب به اتفاق کشور است و تقریباً در کلیه جوامع به طور روزافزونی قربانی می‌گیرد. بررسی وضعیت اعتیاد در کشور ما نشان می‌دهد ۱۳ درصد جوانان ایرانی حداقل یک بار مصرف مواد را تجربه کرده‌اند.

¹ physiologists

² spiritual

اعتیاد را به عادت کردن، خو گرفتن و خود را وقف عادتی نکوهیده کردن نیز معنی کرده‌اند. به عبارت دیگر، ابتلای اسارت‌آمیز به ماده مخدر که از نظر جسمی یا اجتماعی زیان‌آور شمرده شود، اعتیاد نام دارد. در طب جدید به جای کلمه اعتیاد، وابستگی به دارو^۱ به کار می‌رود که دارای همان مفهوم ولی دقیق‌تر و صحیح‌تر است. مفهوم این کلمه آن است که انسان در اثر کاربرد نوعی ماده شیمیایی، از نظر جسمی و روانی به آن وابستگی پیدا کند؛ به طوری که در اثر دستیابی و مصرف دارو، احساس آرامش و لذت به او دست می‌دهد. در حالی که نرسیدن دارو به خماری، دردهای جسمی و احساس ناراحتی و بی‌قراری فرد منجر می‌شود.

متخصصان از شیوه‌های متعددی برای تقسیم‌بندی مواد مخدر گوناگون استفاده می‌کنند. اما در مجموع می‌توان انواع مواد غیرمجاز، آرام‌بخش‌ها^۲، مخدرها، محرک‌ها، توهم‌زاها^۳ و... را نام برد.

امروزه آموزش نقش کلیدی و غیرقابل انکاری در برنامه‌های کاهش تقاضا و پیشگیری اولیه از گرایش دانش‌آموزان به سمت اعتیاد دارد. سوء مصرف مواد اعتیادآور از مهمترین مشکلات عصر امروز به شمار می‌آید، به طوری که سازمان ملل متحد^۴، مواد مخدر و داروهای روان‌گردان^۵ شیمیایی را در کنار سه بحران دیگر دنیا (سلاح‌های هسته‌ای، رشد جمعیت، آلودگی محیط زیست) قرار داده است.

اعتیاد به مواد مخدر علاوه بر زبان‌های جدی و خطرناک جسمی از قبیل ابتلا به بیماری‌های عفونی و اگیردار همچون ایدز و هپاتیت، عوارض و مشکلات عدیده اجتماعی و اقتصادی دیگری از قبیل افزایش جرم‌های مرتبط با مواد مخدر همچون جنایت و سرقت و فقر را به دنبال دارد.

کشور ایران به لحاظ جغرافیایی در کنار بزرگ‌ترین منبع تولید مواد مخدر قرار دارد. احتمال روی آوردن به مخدرها در نوجوانان سیگاری و الکلی، بسیار زیاد است در سطح جهانی نیز سالانه هشتصد هزار نوجوان به خیل مصرف کنندگان دایمی سیگار می‌پیوندند.

در سریلانکا، چین و روسیه به ترتیب ۱۲ درصد، ۳۳ درصد و ۷۰ درصد نوجوانان پیش از ده سالگی سیگار را آزموده‌اند. روزانه ۳۰۰۰ نوجوان آمریکایی سیگاری می‌شوند و ۹۰ درصد سیگاری‌های آمریکا پیش از ۱۹ سالگی سیگار را آغاز می‌کنند. مصرف سیگار همچنین با مصرف مواد دیگری چون کوکائین^۶، هروئین^۷، حشیش^۸ و الکل^۹ همراه بوده است.

بررسی‌های بسیاری درباره سبب‌شناسی مصرف مواد، توسط نوجوانان صورت گرفته و رویکردهای متعددی در این زمینه وجود دارد. یکی از جدیدترین رویکردها به دیدگاه «احساس خوب در مقابل احساس بهتر» معروف است. بر اساس این رویکرد بیشتر مصرف کنندگان مواد، به ویژه نوجوانان، در پی رسیدن به احساسی هستند که بهتر از احساس فعلی آن‌ها بوده، تازه و هیجان‌انگیز باشد. حالت هیجانی و خلقی آن‌ها معمولی یا خوب است، اما برای آن‌ها راضی‌کننده نیست. از این‌رو آن‌ها در پی رسیدن به چیزی هستند که خلق، ادراک و هیجان آن‌ها را تغییر دهد. بخش دیگری از مصرف کنندگان مواد، به ویژه دختران نوجوان و جوان، به علت داشتن حالت اضطراب و افسردگی که فعلاً با آن دست به گریبانند، سعی می‌کنند با مصرف مواد به

¹ drug dependence

² sedations

³ hallucinogenic drugs

⁴ United Nations

⁵ psychotropic drugs

⁶ cocaine

⁷ heroin

⁸ hashish

⁹ alcohol

حالت طبیعی در مجلق و ادراک خود برسند. در واقع، علت اصلی مصرف مواد در کلیه مصرف کنندگان تغییری است که مواد در مغز^۱ و سیستم عصبی^۲ فرد ایجاد می کند.

این مواد لذتی غیرطبیعی در مغز فرد به وجود می آورد که حالت هیجانی و خلقی او را بالا می برد، اما بلافاصله پس از کاهش یا از بین رفتن اثر ماده، حالت قبلی به همان شکل یا به حالتی شدیدتر ظاهر می شود و فرد برای دستیابی مجدد به آن حالت خوشی (احساس خوب/بهتر)، دوباره به مصرف مواد روی می آورد. در نتیجه این چرخه ادامه یافته و به اعتیاد فرد منجر می شود.

پژوهش های انجام یافته در مورد سبب شناسی مصرف مواد توسط نوجوانان نشان داده اند که زندگی، تحصیل و فعالیت در محیط های خاص، احتمال روی آوری فرد به مصرف را افزایش می دهد. تحصیل در مدارس پرجمعیتی که از افرادی با فرهنگ های مختلف تشکیل شده از عوامل تشدید این گرایش است. در چنین محیط هایی دوستی های نامناسب شکل می گیرد و همسالان تأثیر زیادی برهم می گذارند. به علاوه در مدارس فوق، احتمال حضور دانش آموزان یا افرادی با سابقه مصرف یا خرید و فروش مواد زیاد است.

همچنین تحقیقات ثابت کرده اند نوجوانانی که بیشتر در خط مصرف مواد قرار دارند، آن هایی هستند که به طور ضعیفی در فعالیت های کلاسی و تحصیلی ادغام می شوند و میزان ترک تحصیل در میان نوجوانانی زیاد است که هم رفتار مشکل آفرین دارند و هم مواد مصرف می کنند.

شواهد فراوانی وجود دارد که نشان می دهد افرادی که رفتار ضداجتماعی دارند، به احتمال بیشتری دچار سوء مصرف مواد می شوند. هرچه سن شروع این رفتارها زودتر باشند، احتمال تداوم آن تا بزرگسالی بیشتر است و احتمال سوء مصرف مواد نیز بیشتر می شود. به علاوه، نوجوانان مضطرب و افسرده نیز به احتمال بیشتری به مشکلات سوء مصرف مواد دچار می شوند. از بین دلایل سوء مصرف مواد می توان به کنجکاوی، هم رنگی با گروه، روحیه ناسازگاری و فرار از کسالت یا افسردگی اشاره کرد.

محیط خانه نیز می تواند یکی از عوامل خطر ساز در گرایش فرد به مصرف مواد باشد. والدینی که خود دچار سوء مصرف مواد هستند به چند طریق می توانند در فرزند خود تأثیر گذاشته و او را به سمت سوء مصرف مواد هدایت کنند. از جمله روش های تأثیر گذاری والدین دچار سوء مصرف مواد می توان به نقش الگوبرداری و یادگیری مشاهده ای، وجود نگرش پذیرنده والدین نسبت به مصرف فرزند، وجود روابط خانوادگی پر تنش و متشنج و زمینه های اقتصادی و اجتماعی نامناسب (مانند سطح تحصیلات پایین والدین) اشاره کرد.

عوامل ژنتیکی^۳ نیز ممکن است در آسیب پذیری فرد به اعتیاد به مواد نقش داشته باشند. شرایط اجتماعی خاص مانند: نبود تفریحات سالم و متنوع، بیکاری فراگیر، کمرنگ شدن ارزش ها و قواعد اخلاقی در سطح جامعه، تأثیر رسانه های جمعی مانند تلویزیون، وجود فشارهای اجتماعی و نبود جایگزین مناسب انتخاب (مانند لزوم شرکت در کنکور برای ورود به دانشگاه که هیچ جایگزینی ندارد)، نبود امکانات شرکت فعالانه نوجوانان در امور اجتماعی و نداشتن مسئولیت گروهی و جمعی نیز در گرایش افراد به مواد مخدر تأثیری غیرقابل انکار دارند.

مجموع پژوهش های انجام یافته مواردی مانند: کمبود اعتماد به نفس، هوش^۴ پایین، احساس تنهایی^۵، نبود کنترل و توجه به والدین، در دسترس بودن آسان مواد مخدر، گرایش به کنجکاوی بیش از حد، حالت های روانی فرد در برابر محرک های مختلف، نوع برخورد با مشکلات، نحوه گذراندن اوقات

¹ brain

² nervous system

³ genetic factors

⁴ intelligence

⁵ feeling lonely

فراغت، سرخوردگی، جلب توجه، ضعف اراده، تنوع طلبی^۱، کمبودهای شخصیتی، وجود فاصله طبقاتی بسیار در سطح جامعه و مشکلات هیجانی را به عنوان علل مهم گرایش نوجوانان به مواد مخدر مطرح کرده اند.

عوامل مؤثر در گرایش دانش آموزان به اعتیاد

بدون تردید یکی از مهم ترین مسائل بشری که ابعاد گسترده زیستی، روانی، اجتماعی و اقتصادی جهان معاصر را تحت تأثیر قرار داده است پدیده اعتیاد و مصرف مواد مخدر است که در دو سطح خرد و کلان آسیب هایی جبران ناپذیر بر پیکر اجتماع انسانی وارد ساخته است. سوء مصرف مواد از جمله مشکلات جامعه بشری است که روز به روز بر میزان آن افزوده می شود. به عبارتی مصرف مواد یکی از جدی ترین معضلات بشری در سال های اخیر و یکی از پیچیده ترین پدیده های انسانی است که پایه ها و بنیان های جامعه انسانی را به تحلیل می برد و پیشگیری از آن نیازمند کاربرد نظریه های متعدد در رشته های علمی مختلف و تکنیک های متنوع است. از طرفی همانطور که گفته شد در پزشکی به جای اصطلاح اعتیاد معمولاً کلمه وابستگی به مواد مخدر به کار می رود و معتاد کسی است که از نظر روانی و جسمی به یک ماده مخدر وابستگی پیدا می کند.

وابستگی دو حالت دارد، وابستگی روانی که شخص پس از مصرف ماده مخدر، احساس آرامش، رضایت و لذت می کند و وابستگی روانی که مهم ترین عامل مصرف مواد اعتیادآور است. وابستگی جسمی عبارت از حالت انطباقی در بدن فرد است که پس از استعمال مکرر مواد مخدر پدید می آید و درواقع، بدن فرد نسبت به آن عادت می کند و در صورت عدم استعمال به خماری و دردهای جسمی دچار می شود. طی دو دهه اخیر، پیشگیری از سوء مصرف مواد توجه اغلب سیاست گزاران متخصصان بهداشتی و آموزشی، والدین و دیگر نهادهای اجتماعی را به خود جلب کرده است این توجه شاید به این علت باشد که در سال های گذشته ثابت شده درمان سوء مصرف مواد مخدر، مشکل گران و دیر هنگام است.

عوارض سوء مصرف مواد در بسیاری موارد جبران ناپذیر است و حتی مؤثرترین درمان ها از عود بالایی برخوردار هستند. در چنین شرایطی اهمیت پیشگیری در این است که به طور منطقی جایگزین درمان شود و فرض بر این است که جلوگیری از مبتلا شدن افراد به سوء مصرف مواد مخدر، مؤثر تر از درمان این اختلال است.

یکی از عواملی که می تواند در گرایش نوجوانان و دانش آموزان به سوء مصرف مواد مؤثر باشد میزان تاب آوری افراد است. تاب آوری شامل مجموعه ای از ظرفیت های فردی و روانی است که فرد به کمک آن ها می تواند در شرایط دشوار مقاومت کند و دچار آسیب دیدگی نشود و حتی در تجربه این شرایط مشکل آفرین یا بحرانی خود را به لحاظ شخصیتی ارتقاء بخشد.

به عبارت بهتر، تاب آوری را می توان مفهومی روان شناختی دانست که می خواهد توضیح دهد افراد چگونه با موقعیت های غیرمنتظره کنار می آیند. با این اوصاف، تاب آوری نه تنها قدرت تحمل و سازگاری فرد در برخورد با مشکل را افزایش می دهد، بلکه مهم تر از آن حفظ سبب سلامت روانی و حتی ارتقای آن می شود. تاب آوری افراد را توانمند می سازد تا با دشواری ها و ناملایمات زندگی و شغلی روبه رو شوند، بدون اینکه آسیب ببینند و حتی از این موقعیت ها برای شکوفایی و رشد شخصیت خود استفاده کنند.

در سال های اخیر، تاب آوری یکی از متغیرهای نو و مهم در حوزه محیط های تحصیلی و شغلی محسوب می شود که شناسایی این سازه، بینشی دگرگون و امیدوار کننده ایجاد کرده و به قابلیت تطابق انسان در مواجهه با بلایا و حتی تقویت شدن به وسیله آن اشاره می کند این خصیصه با توانایی درونی شخص و مهارت های اجتماعی و تعامل با محیط حمایت می شود، توسعه می یابد و به عنوان یک ویژگی مثبت متبلور می گردد. تاب آوری در درمان

¹ diversification

افسردگی، بهبود روابط بین فردی و اجتماعی، سلامت روان و تنظیم هیجان مؤثر است و در سال‌های اخیر پژوهشگران در بافت‌های تحصیلی برای ارتقاء بهزیستی تحصیلی، رفتارهای پیشرفت و ارزیابی‌های شناختی^۱ به آن توجه کرده‌اند.

از عوامل دیگری که می‌تواند در گرایش نوجوانان به سوء مصرف مواد مؤثر باشد عوامل اجتماعی است. عوامل اجتماعی به عنوان مؤثرترین عناصر در بروز و پیدایش انحرافات و آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد است. مهم‌ترین عوامل و مواردی که تحت عنوان عامل اجتماعی طبقه‌بندی می‌شوند عبارت هستند از مصرف آسان دسترسی و فراوانی مواد، کمبود امکانات حمایتی و مشاوره‌ای، فقدان مهارت‌های زندگی و ارتباطی در جامعه، زندگی در محیط آلوده، وجود زمینه‌های جرم و انحرافات، نداشتن الگوی مناسب اخلاقی، مشکلات و اختلافات خانوادگی، وجود فرد معتاد در خانواده، معاشرت‌های ناسالم، روش‌های درست تربیتی به دلیل کم‌سواد و معرفتی والدین، ضعف در نظارت تربیتی و کنترل صحیح فرزندان، ضعف در آگاهی نسبت به نیازهای جوانان و رفع آن‌ها، کمبود تفریحات سالم و بهره‌مندی از اوقات فراغت مناسب، هم‌رنگ شدن با دوستان، همسالان و رفقای ناباب، ناامیدی نسبت به آینده، زمینه ناهنجاری‌های شخصیتی و عدم توجه به آن، وجود افراد کج‌رو و ناباب در مدارس، جدایی والدین (طلاق)، شکست تحصیلی، بی‌سواد و کم‌سواد والدین.

از عوامل دیگری که می‌تواند در گرایش دانش‌آموزان به سوء مصرف مواد مؤثر باشد، عوامل فرهنگی است. در واقع، عوامل فرهنگی نیز به عنوان یکی دیگر از عناصر مؤثر در بروز و پیدایش انحرافات و آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد است.

مهم‌ترین عوامل و مواردی که تحت عنوان عامل فرهنگی طبقه‌بندی می‌شوند عبارت هستند از: کمبود فضاهای مناسب برای رشد فرهنگی در محلات فقیرنشین، نگرش مثبت به اعتیاد، باورهای غلط در مورد مصرف مواد مخدر، برخورد رفتاری ناصحیح با افراد در خانواده و مدارس، نداشتن فرهنگ مشاور در خانواده، کمبود مراکز تفریحی، فرهنگی و ورزشی، کمبود سبب کالاهای فرهنگی سالم برای رشد جوانان در خانواده‌ها، کمبود برنامه‌های فرهنگی و اوقات فراغت برای محلات کم‌برخوردار، ضعف در آموزش‌ها در زمینه فرهنگ دینی و باورهای صحیح، سستی در اعتقادات دینی و صیانت از نفس، احساس بی‌هدفی در زندگی، باور غلط در استفاده دارویی از مواد مخدر، عدم رسیدگی به خواسته‌های عاطفی، شیوه قومی پذیرش مصرف، ضعف مدیریتی در امر حمایت‌های آموزشی و پشتیبانی کننده، تبلیغات برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای، کمبود برنامه‌های جایگزین و متنوع و بر اساس نیاز جوانان در رویارویی با شبکه‌های ماهواره، کم‌رنگ شدن حجب و حیا در خانواده‌ها و همسایه‌داری، ضعف در توجه به نگهداشت و صیانت از تقدس خانواده در زندگی شهرنشین، تضاد و تعارض فرهنگی، مهاجرت.

همچنین از جمله عوامل دیگری که در گرایش نوجوانان به سوء مصرف مواد مؤثر است عوامل اقتصادی است. مهم‌ترین عوامل و مواردی که تحت عنوان عامل اقتصادی طبقه‌بندی می‌شوند عبارت هستند از: بیکاری، فقر، محرومیت اقتصادی منطقه، نداشتن مسکن و سر پناه مناسب برای زندگی، هزینه‌های بالای زندگی و درآمد پایین، شرایط سخت کاری، سودآوری آسان و روزآمد در خرید و فروش مواد مخدر و روان‌گردان، ضعف مدیریتی در ایجاد بنگاه‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی پایدار، رشد بی‌رویه مناطق شهری بدون در نظر گرفتن زمینه‌های ساختاری، نداشتن شغل ثابت و امنیت شغلی، اشتغال شبانه‌روزی، کمبود فرصت‌های شغلی، فقدان مهارت شغلی برای جذب در بازار کار و توجه بسیار کم به اشتغال و جذب نیروی کار.

¹ cognition

منابع

- آهنی، فاطمه. (۱۴۰۰). راهکارهای پیشنهادی برای مقابله با افزایش گرایش به اعتیاد در دانش‌آموزان. پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و علوم انسانی. ۲(۵)، ۱۱۶-۱۰۸.
- اکبری، ابوالقاسم. (۱۳۹۷). پیشگیری از رفتارهای پرخطر. انتشارات رشد و توسعه.
- اختیاری، حامد؛ پاییزی، مریم. (۱۳۹۵). اعتیاد و دانش‌آموزان. تهران: انتشارات مهرسا.
- احمدی، محمد حسین. (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی استرس و شیوه‌های کنترل. انتشارات سیادت.
- امیری، امینه. (۱۳۹۹). رفتارهای پرخطر؛ عوامل و پیامدها. انتشارات زمزمه‌های روشن.
- جمالی، اختر؛ قربانی، مجید (۱۳۸۷). مدل پیشنهادی آموزش پیشگیری از اعتیاد در مدارس از نظر دانش‌آموزان و معلمان کشور. مجله رفاه اجتماعی، ۷(۲۹)، ۲۲۰-۱۹۳.
- خالقی‌پور، شهناز؛ یارمحمدیان، محمدحسین. (۱۳۸۷). مصرف مواد مخدر و برنامه‌های پیشگیری در نوجوانان و جوانان. انتشارات نقش‌مانا.
- دلاوری، مریم؛ امراللهی‌نیا، مونا؛ حاجی‌اسماعیل‌زاده، مریم. (۱۴۰۲). رفتارهای پرخطر در نوجوانان. نشر میردشتی.
- رحمت‌زاده، ابوالقاسم. (۱۳۹۲). راهنمای رهبران همسال: در پیشگیری از رفتارهای پرخطر و اعتیاد (ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه). نشر ارتقای سلامت ایران.
- صادقیان، عفت؛ مقدری‌کوشا، مهناز؛ گرجی، سمیرا. (۱۳۸۹). بررسی وضعیت سلامت روانی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهر همدان در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷. مجله پزشکی بالینی ابن‌سینا، ۱۷(۳)، ۳۹-۴۵.
- صمدی‌فرد، حمیدرضا. (۱۴۰۱). سلامت عمومی در دانش‌آموزان. انتشارات محقق اردبیلی.
- صمدی‌فرد، حمیدرضا. (۱۴۰۲). معرفی انواع مواد مخدر و عوارض آن‌ها. انتشارات محقق اردبیلی.
- صمدی‌فرد، حمیدرضا؛ صمدی‌فرد، نسیم؛ پناهی، ظعفر. (۱۴۰۲). گرایش به رفتارهای پرخطر در دانش‌آموزان، انتشارات محقق اردبیلی.
- محمدی، محمدعلی؛ شیانی، ملیحه. (۱۳۸۶). عوامل راهبردی پیشگیری از سو مصرف مواد مخدر: برنامه مدرسه محور. ۶(۲۵)، ۸۳-۵۹.
- محمدخوانی، شهرام، ابراهیم‌زاده، ناهید. (۱۳۹۲). مشکلات روانی و رفتاری دانش‌آموزان، شناسایی و مداخله. نشر ورای دانش.
- Akdağ, B., Önder, A., Gül, M., Yorulmaz, Ş. Ç., Kopuz, H. Y., & et al. (2023). Online behavioral addictions among adolescents before and after the COVID-19 pandemic. Cureus. <https://doi.org/10.7759/cureus.43231>
- Ayub, S., Jain, L., Parnia, S., Bachu, A. K., Farhan, R., & et al. (2023). Treatment Modalities for internet addiction in children and Adolescents: A Systematic Review of Randomized Controlled Trials (RCTs). Journal of Clinical Medicine, 12(9), 3345. <https://doi.org/10.3390/jcm12093345>
- Lépine, S., Klemperer, E. M., West, J. C., Peasley-Miklus, C., McCluskey, C., & et al. (2022). Exploring Definitions of "Addiction" in Adolescents and Young Adults and Correlation with Substance Use Behaviors. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(13), 8075. <https://doi.org/10.3390/ijerph19138075>

- Lu, L., Liu, M., Ge, B., Bai, Z., & Liu, Z. (2022). Adolescent addiction to short video applications in the mobile internet era. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.893599>
- Nawi, A. M., Ismail, R., Ibrahim, F., Hassan, M. R., Manaf, M. R. A., & et al. (2021). Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC Public Health*, 21(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11906-2>
- Spencer, L., Alderson, H., Scott, S., Kaner, E., & Ling, J. (2023). 'The addiction was making things harder for my mental health': A qualitative exploration of the views of adults and adolescents accessing a Substance misuse Treatment service. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(11), 5967. <https://doi.org/10.3390/ijerph20115967>